

Nr 18.

Ankom till riksdagens kansli den 10 maj 1941 kl. 7 f. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om framställning och införsel av vitaminiserade livsmedel.

Genom en den 28 februari 1941 dagtecknad proposition, nr 90, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Förordning om framställning och införsel av vitaminiserade livsmedel.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vitaminisering av livsmedel för avsalu inom riket, så ock införsel till riket för avsalu av vitaminiserade livsmedel må ske endast efter tillstånd av kommerskollegium.

Med vitaminisering av livsmedel förstås åtgärd, vid vilken desamma genom tillsättning av främmande, vitaminhaltigt ämne, genom ultraviolett bestrålning eller eljest på konstlad väg erhålla halt av vitaminer eller ökad sådan halt.

2 §.

Innan ansökning göres om tillstånd som i 1 § sägs skall prov av den vitaminiserade varan undersökas vid statens institut för folkhälsan, som har att över undersökningen avgiva utlåtande, angivande dels varans halt av det eller de vitaminer, som vitaminiseringen avsett, dels huruvida varan särskilt med hänsyn till vitaminiseringen kan anses äga någon för hälsan menlig egenskap, dels ock andra omständigheter av betydelse för bedömande av vitaminiseringens värde.

Det åligger sökande att förskottsvis gälda avgift för undersökningen enligt taxa, som fastställs av Konungen.

3 §.

Vid ansökning om tillstånd som i 1 § sägs skall fogas det i 2 § omförmälda utlåtandet.

Därjämte bör vid ansökningen företes prov på etikett, påskrift å förpack-

ning, anslag, skylt, annons, cirkulär, prospekt, priskurant eller annan reklam, som är avsedd att användas för varan.

4 §.

Finner kommerskollegium vid övervägande av de omständigheter, som enligt 2 § skola beaktas i där föreskrivet utlåtande, att vitaminiseringen är ur folknäringssynpunkt värdefull, och föreligga ej särskilda skäl på grund av vilka verksamheten prövas icke böra anförtros sökanden, må kollegium meddela tillstånd som i 1 § sägs för viss tid, högst tre år.

Vid tillståndet må knytas särskilda villkor för verksamhetens bedrivande.

Om meddelade tillstånd skall kollegium underrätta statens institut för folkhälsan.

5 §.

På begäran av tillståndshavaren eller hans rättsinnehavare må kommerskollegium, därest ej sådana särskilda skäl som i 4 § första stycket omförmälas däremot äro, överföra tillståndet å annan.

6 §.

Kommerskollegium och statens institut för folkhälsan hava att i samverkan övervaka efterlevnaden av denna förordning och följa den med stöd därav bedrivna verksamheten.

Institutet åligger särskilt att under tillståndets giltighetstid låta i allmänna handeln inköpa prov av varan, undersöka detsamma i de hänseenden, som omförmälas i 2 §, samt underrätta kollegium om undersökningens resultat. Sådan undersökning skall äga rum så ofta kollegium föreskriver eller institutet eljest finner lämpligt, dock minst två gånger årligen.

Kollegium åligger särskilt att granska i tidningar och tidskrifter förekommande reklam för vitaminiserade livsmedel.

7 §.

Det åligger tillståndshavare att inom fjorton dagar efter anfordran gälla ersättning för inköp av prov och dess försändning till statens institut för folkhälsan ävensom, enligt taxan, för undersökning, som verkställts enligt 6 § andra stycket, dock att sådan skyldighet icke föreligger beträffande flera undersökningar årligen än två eller det högre antal, som kommerskollegium med stöd av 4 § andra stycket må hava föreskrivit vid tillståndets meddelande.

8 §.

Finner kommerskollegium,

att varan, sådan den förekommer i handeln, i något hänseende som omförmäles i 2 § väsentligen avviker från prov, som företetts vid tillståndets meddelande,

att varan har någon för hälsan menlig egenskap,

att etikett, påskrift å förpackning, anslag, skylt, annons, cirkulär, prospekt,

priskurant eller annan reklam, som användes för varan, har oriktigt eller missvisande innehåll, ägnat att framkalla en felaktig uppfattning om varans genom vitaminiseringen erhållna egenskaper,

att avgiftsplikt enligt 7 § icke fullgöres eller

att eljest något vid tillståndet knutet villkor åsidosättes,

skall kollegium anmoda tillståndshavaren att vidtaga rättelse och lämna honom skälig tid därtill.

Sker ändock ej rättelse och är ej uppenbart, att missförhållandet icke kan rättas genom tillståndshavarens åtgöranden, må tillståndet av kollegium återkallas.

Då synnerliga skäl därtill föreligga, må tillstånd kunna av kollegium återkallas utan att anmodan att vidtaga rättelse föregått.

Återkallelse må ske jämväl på begäran av tillståndshavaren.

9 §.

Bryter någon mot föreskrifterna i 1 § första stycket, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Böter, som ådömas enligt denna paragraf, tillfalla kronan.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1941.

Den som vid förordningens ikraftträdande bedriver vitaminisering av livsmedel för avsalu inom riket eller införsel till riket för avsalu av vitaminiserat livsmedel må utan hinder av vad i 1 § stadgas fortsätta denna verksamhet till och med den 31 december 1941.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för förslaget, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 23 oktober 1936 tillkallade statsrådet och chefen för socialdepartementet den 6 november samma år särskilda sakkunniga för att verkställa utredning rörande en ur enhetliga synpunkter planlagd, utvidgad livsmedelslagstiftning. Enligt direktiven för de sakkunniga — livsmedelslagstiftningssakkunniga — borde deras utredningsarbete i den mån det lämpligen låte sig göra bedrivas i etapper.

De sakkunniga hava med skrivelse den 16 december 1937 överlämnat betänkande (statens offentliga utredningar 1937: 51) med förslag till förordning angående vitaminiserade livsmedel.

Inledning.

Under de senaste decennierna har man inom näringsvetenskapen alltmer kommit till klarhet därom, att människornas näringsbehov icke behöver vara tillfredsställt, även om de kvantitativt sett ha nog att äta. Kostens tillräck-

lighet beror nämligen på förefintligheten av ett stort antal olika näringsfaktorer. En rent kvantitativt tillräcklig kaloritillförsel kan sålunda förekomma samtidigt med olika kvalitativa brister, av vilka var och en kan medföra allvarliga vådor för hälsan eller rent av för livet. På sista åren har uppmärksamheten särskilt riktats på de kvalitativa brister, som kunna föreligga i kosten, då den icke innehåller tillräckligt med *vitaminer*. Vitaminerna äro av flera olika slag, vilka inom vetenskapen erhållit bokstavsbezeichnungar, såsom A-vitamin, B-vitamin o. s. v. I vissa fall hava dessa sedermera befunnits utgöra olika slag av vitaminer, vilka betecknats t. ex. B₁-vitamin och B₂-vitamin. Dessa olika vitaminer äro var för sig nödvändiga. En brist på ett vitamin kan sålunda icke avhjälpas genom ökad tillförsel av ett annat. Rakitis eller engelska sjukan med dess skelettförändringar av olika slag beror sålunda i allmänhet på att kosten ej innehåller tillräckligt med D-vitamin. Skörbjugg i dess öppna eller latent former beror på bristande C-vitamin-tillförsel. Brist på B₁-vitamin ger upphov till sjukdomen beriberi och A-vitaminbrist framkallar i grava fall en svårartad, till blindhet ledande ögonsjukdom, xeroftalmi, i lindrigare fall nattblindhet.

Vitaminforskningen är emellertid stadd i snabb utveckling och gör ständigt nya landvinningar. Det har redan lyckats att utvinna vitaminer i koncentrerad form ur de ämnen, vari de förekomma i naturen, i vissa fall till och med att framställa dem i ren form eller rent av att på kemisk väg sammansätta (syntetisera) dem. Därigenom har det blivit möjligt såväl att framställa preparat med stark vitaminhalt som att genom tillförsel av vitaminer i ren form eller i koncentrat till vanliga födoämnen giva dessa en högre vitaminhalt än de hava i naturligt tillstånd. Man har även funnit, att i vissa fall samma verkan kan nås genom bestrålning med ultravioletta strålar, under vilkas inverkan vissa beståndsdelar i födoämnet omvandlas till vitamin D. En dylik *vitaminisering* av födoämnen bedrivs för närvarande på sina håll industriellt bland annat med livsmedel av så utomordentlig betydelse för folknäringen som mjölk, bröd och margarin.

Angående vitaminisering av vanliga livsmedel anföra de sakkunniga inledningsvis bland annat följande:

Tillsättandet av vitaminer till födoämnen är i många fall en ytterst subtil process. Genom i födoämnet befintliga ämnen, genom beredningsprocessen, lagring o. s. v. kan den på ett visst stadium tillsatta vitaminmängden senare förändras så att födoämnet, då det kommer allmänheten tillhanda, icke innehåller sådana mängder, som tillverkaren avsett. Ej heller är det säkert, att tillverkaren äger nödig kunskap för att veta, om vitaminerna tillförts i praktiskt betydelsefulla mängder eller rent av i alltför stora mängder. De sistnämnda kunna i vissa fall medföra hälsofara. Det är ej heller uteslutet, att vitaminkoncentrat, som tillsatts födoämne, eller den behandling, varigenom vitaminhalten ökats, kan giva åt födoämnet giftiga egenskaper. Då man dessutom här rör sig på ett område, som vetenskapligt sett ännu är så utforskat, att man icke ens tillnärmelsevis kan överblicka de praktiska konsekvenserna ur hygienisk synpunkt av en utbredd vitaminisering av födoämnen, är det uppenbart, att den vidare utvecklingen på detta område icke kan lämnas utan nödig kontroll från det allmännas sida. En sådan kontroll måste avse i första

hand såväl arten som myckenheten av de tillförda vitaminerna och kan endast verkställas genom utförandet av särskilda laboratorieförsök.

Svårigheterna att på ett tillfredsställande sätt bestämma ett födoämnes vitaminhalt äro dock stora, särskilt med hänsyn till den härför erforderliga, relativt omständliga metodiken samt på grund av den betydande erfarenhet, som kräves för att rätt kunna bedöma vunna undersökningsresultat. Erforderlig trygghet kan därför icke vinnas, om anordnandet av sådan laboratoriekontroll över ett vitaminiserat födoämne uteslutande överlämnades till den enskilde tillverkaren eller verkställdes blott av privata laboratorier. Tillhandahållandet av vitaminiserade födoämnen till allmänheten måste även underkastas den vidare kontroll från det allmännas sida, vilken kan krävas i hälsovårdens intresse.

Av dessa skäl har man, framhålla de sakkunniga, i åtskilliga länder sett sig nödsakad att med hänsyn till allmänhetens bästa åvägabrinda erforderlig kontroll genom statens försorg över tillverkning och försäljning av vitaminiserade födoämnen. Sedan numera i vårt land en statlig organisation för den härvidlag erforderliga kontrollverksamheten erhållits i det vitaminlaboratorium, som ingår i statens institut för folkhälsan, hade de sakkunniga ansett sig böra framlägga förslag till bestämmelser beträffande vitaminiserade födoämnen.

I skrivelse den 23 oktober 1939, har *styrelsen för statens institut för folkhälsan* hemställt, att förslag till lagstiftning angående vitaminiserade livsmedel måtte föreläggas riksdagen. Till stöd för denna hemställan har anförts:

Under en kristid uppkommer för befolkningen större svårigheter än eljest att tillgodose den nödvändiga vitamintillförseln genom födan. Erfarenheterna från perioder med sjunkande välstånd eller av andra anledningar minskad näringstillförsel visa, att den största faran ur hälsosynpunkt i allmänhet ligger i denna minskade vitamintillförsel. Ett verksamt medel att höja kostens vitaminhalt finnes numera genom att på konstlad väg tillföra densamma vitaminer. Redan under normala förhållanden ha här i landet vissa födoämnen varit vitaminiserade. Det kan antagas att en sådan vitaminisering under nu rådande krisförhållanden vinner ökad utbredning. Med hänsyn till betydelsen av att vitaminiseringen utföres på ett ur folknäringsynpunkt ändamålsenligt och betryggande sätt torde det vara nödvändigt att myndigheterna kunna utöva ett bestämmande inflytande på valet av för vitaminisering använda födoämnen och att från det allmännas sida kontroll utövas över att den tillförda vitaminmängden är av lämplig storlek samt att allmänheten icke bibringas en felaktig uppfattning om dylika födoämnen värde genom en oriktig eller vilseledande reklam.

Samma styrelse har i skrivelse den 10 februari 1941 ånyo hemställt, att förslag till vitaminlagstiftning i huvudsaklig anslutning till livsmedelslagstiftningssakkunnigas förslag måtte föreläggas riksdagen. Efter att hava erinrat om att kontroll över vitaminiseringen av livsmedel tidigare ansetts erforderlig närmast ur hälsosynpunkt, har styrelsen nu anförts:

På senaste tiden har tillkommit en omständighet, som är ägnad att ytterligare aktualisera behovet av en lagstiftning på området. Det förhåller sig nämligen så, att tillgången på utgångsmaterial, naturligt eller syntetiskt, för

vitaminisering av födoämnen blivit allt mer begränsad. Till följd härav är det en trängande angelägenhet, att dylikt inom riket befintligt eller till riket inkommande material kommer till användning på ett ur det gemensamma folkhushållets synpunkt tillfredsställande sätt med avseende å såväl de födoämnen, vilka bära vitaminiseras, som den utsträckning, i vilken vitaminiseringen bör äga rum. Förslag i ämnet torde därför bära snarast möjligt föreläggas riksdagen.

Över sakkunnigförslaget hava *yttranden* avgivits av medicinalstyrelsen, kommerskollegium, lantbruksstyrelsen, överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i Södermanlands, Kronobergs, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Örebro, Kopparbergs och Västernorrlands län. Yttrande har därjämte inkommit från svenska reklamförbundet.

Medicinalstyrelsens utlåtande har avgivits sedan förste provinsialläkarna och därmed jämställda stadsläkare beretts tillfälle att yttra sig. Kommerskollegium har före sitt beslut i ärendet inhämtat yttranden från handelskammarna i riket, Sveriges kemiska industrikontor, Sveriges köpmannaförbund, kooperativa förbundet och svenska tidningsutgivareföreningen. Därjämte har svenska annonsbyråföreningen till kollegium ingivit en skrivelse i ämnet.

Nuvarande svensk lagstiftning av betydelse för frågan om en vitamin-kontroll.

Med stöd av nu gällande bestämmelser torde ingripande vara möjligt endast mot svårare missförhållanden, som kunna uppkomma i handeln med vitaminhaltiga produkter.

Sålunda kunna bestämmelser i *strafflagen* vinna tillämpning först sedan hygienisk eller ekonomisk skada uppkommit. För vållande till kroppsskada genom vårdslöshet, oförsiktighet eller försummelse inträder enligt 14 kap. strafflagen straff, såvida skadan icke är endast ringa. Under allmänt åtal lyder emellertid brottet först om det lett till döden. I strafflagens 22 kap. stadgas straff för försäljning av livsmedel eller läkemedel, vilka veterligen förfalskats med ämne, som är farligt för människors liv eller hälsa. Detta stadgande har tydligen knappast praktisk betydelse för det föreliggande problemet. I samma kapitel straffbeläggas även ur ekonomisk synpunkt oredliga förfaranden, som kunna förekomma med livsmedel och läkemedel. Åtminstone grova fall av ohederlighet i handel därmed kunna hänföras under kapitlets 1 § om bedrägeri eller dess 13 §, vilken stadgar straff för den som säljer »ont för gott, mängt för omängt eller det, varuti man vet fel vara, utan att sådant uppenbara.»

Av större praktisk betydelse torde vara straffbestämmelsen för illojal reklam i 1 § av *lagen den 29 maj 1931 om illojal konkurrens*, som bestraffar den, vilken i utövning av näringsverksamhet å förpackning, i annons o. s. v. i uppenbar strid mot god affärssed lämnar oriktig uppgift, ägnad att framkalla uppfattningen om ett fördelaktigt anbud. Det är emellertid tydligt, att även med denna bestämmelse endast mera påtagligt överdriven reklam kan stävjas. De sakkunniga anföra härom följande:

När det gäller reklam med vitaminhalt hos vitaminiserade livsmedel, är det särskilt önskvärt att andra egenskaper ej tillskrivas varan än de däri innehållna vitaminerna och övriga ämnen enligt vetenskapens rön verkligen besitta. En uppgift i reklamen för en dylik vara kan, även om den ej är behäftad med uppenbara oriktigheter, föranleda inköp och användning av varan i fall, då dess av köparen avsedda verkan helt uteblir. En felaktig uppfattning om varans egenskaper kan bibringas allmänheten genom alltför knapphändiga eller allmänt hållna uppgifter rörande varans verkningar, uppgifter, vilka i och för sig icke behöva vara oriktiga och vilka det därför är helt uteslutet att beivra med tillhjälp av lagstadgandet rörande illojal reklam.

Stundom kan i nu förevarande hänseende bliva av betydelse *hälsovårdsstadgans* förbud mot försäljning av födoämne, som är skadligt för hälsan (10 § 3 mom., 45 § 3 mom.).

Av intresse i detta sammanhang äro även bestämmelserna i medicinförfattningarna. I *apoteksvarustadgan* (SFS 1913: 308) definieras till en början begreppet läkemedel såsom »vara, avsedd att vid utvärtes eller invärtes bruk förebygga, lindra eller bota sjukdom eller sjukdomssymptom hos människor eller djur». Därpå föreskrives, att ämnen och beredningar, som endast eller i huvudsakligaste mån användas såsom läkemedel eller vid tillredning därav, äro hänförliga till apoteksvaror och i regel endast få försäljas genom apotek; ifrågavarande ämnen och beredningar äro upptagna i särskilda förteckningar, som bifogats stadgan. Av betydelse i vitaminfrågan äro särskilt medicinförfattningarnas bestämmelser angående s. k. näringspreparat, d. v. s. varor, som äro avsedda att användas som ersättning för födoämnen. Åtskilliga varor, som försäljas under uppgift om vitaminhalt, torde höra till denna grupp. Sådana preparat äro hänförliga till apoteksvaror endast om de äro försatta med läkemedel (i vissa undantagsfall ej ens då). Vad som i detta sammanhang skall förstås med näringspreparat anges emellertid icke i apoteksvarustadgan. Skulle det befinnas, att näringspreparat på grund av tillsättning med häftigt verkande ämne eller av annan orsak är av sådan beskaffenhet, att dess bruk medför hälsofara, må på framställning av medicinalstyrelsen Kungl. Maj:t antingen förbjuda införsel och tillverkning därav eller förordna, att preparatet skall anses som apoteksvara. — I detta sammanhang kan nämnas, att medicinalstyrelsen till sådana giftämnen, vilka icke få försäljas annat än mot läkarrecept, hänfört bland annat D-vitamin i viss starkare koncentration.

Apoteksvarustadgans knapphändiga bestämmelser om näringspreparat hava utsatts för skarp kritik, och 1931 års apotekssakkunniga hava i sitt år 1934 avgivna betänkande (statens offentliga utredningar 1934: 35) framlagt förslag till ändrade föreskrifter därom. Frågan om stadgans omarbetning väntar ännu på sin slutliga lösning.

Bland medicinförfattningarna är av intresse för det föreliggande problemet även 1934 års kungörelse angående handel med *farmaceutiska specialiteter* (SFS 1934: 306), vilken för övrigt i viss mån tjänat som förebild för sakkunnigförslaget. Med farmaceutisk specialitet förstås i kungörelsen läkemedel, som i allmänhet får försäljas endast på apotek och som säljes i

originalförpackning (1 §). Sådan vara får icke säljas utan att vara registrerad hos medicinalstyrelsen, som dessförinnan prövar, om varan är ändamålsenlig, skäligen prissatt och vederhäftigt reklamerad (2 och 5 §§). Om senare befinnes, att det brister i något av dessa hänseenden, kan — efter förutgången varning — registreringen upphävas (13 §).

Departementsförslaget.

Allmän motivering.

Behovet av en svensk lagstiftning om vitaminiserade livsmedel.

Enligt tillgängliga uppgifter tillverkas och försäljas för närvarande i Sverige vitaminiserat *bröd* — därav hårt bröd i stor utsträckning — vitaminiserat *margarin* ävensom vitaminiserad *fettemulsion* men eljest inga vitaminiserade födoämnen. Bröd vitaminiseras genom användning av jäst, som utsatts för ultraviolett bestrålning, genom bestrålning av brödet eller genom tillsats av vitaminhaltiga preparat. Margarin och fettemulsion vitaminiseras medelst tillsats av starkt vitaminhaltiga preparat, framställda av fiskoljor. Enligt senast tillgängliga uppgifter är praktiskt taget allt margarin, som utbjudes till den svenska allmänheten, vitaminiserat. Detsamma är förhållandet beträffande fettemulsion.

De sakkunniga framhålla emellertid, att, efter hand som kännedomen om vitaminerna och deras verkningar ökas, vitaminisering av livsmedel kan komma att bli vanligare. Enligt de sakkunnigas mening kan en vitaminisering väntas särskilt av *mjök*, vilket nu praktiseras i stor utsträckning i Amerikas förenta stater. Vitaminisering av mjök anses hava särskilt stor betydelse för att förebygga rakis (engelska sjukan) hos barn, vilken orsakas av brist på bland annat D-vitamin.

I fråga om behovet av en lagstiftning i dessa ämnen i vårt land hava de sakkunniga framhållit, att såvitt hittills vore utränt risken för giftverkningar genom tillförsel av för mycket vitaminer visserligen ej vore så stor vid förtäring av vitaminiserade livsmedel som vid intagande av koncentrerade preparat men likväl ej helt utesluten i förra fallet. Det hade även iakttagits, att vid bestrålning för vitaminiseringsändamål kunnat inträda även andra förändringar, av skadlig art, i födoämnets kemiska sammansättning. Emellertid ansågo de sakkunniga bristen på kontroll på området även i andra hänseenden innebära risker för folkhälsan, särskilt inom de bredare folklagen och i vissa av naturen mindre gynnade landsdelar. De yttra vidare:

En otillräcklig tillförsel av livsviktiga vitaminer kan orsakas bland annat därav, att man i förlitande på riktigheten av de uppgifter, som i reklam lämnas om vitaminiserade livsmedels verkningar, underlåter att i tillräcklig utsträckning förtära av naturen vitaminhaltiga födoämnen. Skadliga verkningar kunna sålunda uppkomma av en reklam, i vilken ett födoämne kort och gott angives vara vitaminiserat eller vitaminbehandlat och således ger sken

av att innehålla alla nödiga vitaminer i tillräckliga mängder, medan i själva verket den tillförda vitaminkvantiteten antingen är så ringa, att den praktiskt taget saknar all betydelse för organismen, eller ock hänför sig endast till ett eller annat vitaminslag. Det är måhända på nu angivna sätt de allvarligaste vådorna uppkomma av en ovederhäftig eller ej tillräckligt upplysande reklam med vitaminiserade liksom av naturen vitaminhaltiga livsmedel.

I flertalet *yttranden* tillstyrkes, att en lagstiftning på området genomföres.

I vissa *yttranden* yppas emellertid tveksamhet i frågan eller avstyrkes den föreslagna lagstiftningen.

En närmare redogörelse för *yttrandena* i dessa delar lämnas å sid. 14 och 15 i propositionen. Utskottet får hänvisa till denna redogörelse.

Föredragande departementschefen, statsrådet Möller, har anfört bland annat följande:

»Ingen meningsskiljaktighet torde råda om behovet av kontroll från det allmännas sida, åtminstone i viss utsträckning, över tillverkningen av läkemedel samt handeln med och reklamen för dem. Detta behov framträder framför allt beträffande läkemedel, som kunna medföra hälsofara. Vidare är det ett allmänt intresse att tillse, att läkemedlens verkan står i rimlig proportion till vad säljaren därom utlovat och till det pris varan betingat. Beträffande vitaminhaltiga varor föreligga i stort sett samma skäl för in-gripande. Vad angår skadliga verkningar därav, är frågan därom visserligen icke fullt utredd, men man synes icke kunna bortse från möjligheten av giftverkan i vissa fall av stark vitaminkoncentration. Likaså hava vid åtgärder för en ökning på konstlad väg av vitaminhalten i vissa ämnen iakttagits samtidiga förändringar av skadlig art i ämnenas sammansättning. Även intresset att skydda allmänheten för ovederhäftig reklam och uppskörtning i pris äger tydligen motsvarande betydelse beträffande vitaminhaltiga handelsvaror som för läkemedel.

Vidare bör observeras, att, då handeln med vitaminhaltiga ämnen vänder sig ej endast till sjuka människor utan till alla, densamma åtminstone i en framtid kan kvantitativt och ekonomiskt få större räckvidd än läkemedelshandeln. En ovederhäftig vitaminreklam kan lätt bibringa allmänheten en felaktig uppfattning om vitaminfrågan, vilken kan bliva ett allvarligt hinder för en vederhäftig propaganda i saken.

Av dessa skäl finner jag en vitaminlagstiftning motiverad. Emellertid måste även med denna principiella inställning övervägas, huruvida tiden nu är inne för en dylik lagstiftning och förhållandena på området så stabiliserade, att en sådan är möjlig. I de *yttranden* i frågan, i vilka sakkunnigförslaget avstyrkts, torde skälet härtill i regel ej hava varit ett förnekande av att en vitaminlagstiftning i och för sig vore önskvärd utan åsikten att tiden ännu icke skulle vara mogen för en sådan.

Då jag likväl funnit tiden vara inne för en lagstiftning i ämnet och härmed framlägger förslag därtill, har det skett på följande grunder.

'Vitaminisering' förekommer, såsom förut framhållits, redan nu i stor utsträckning i vårt land beträffande bröd, margarin och fettemulsion. Vitaminiseringen kan få ökad utbredning och komma att gälla även andra varor, i främsta rummet mjölk. Det skulle tydligen vara av värde, om en dylik industri i vardande, som bleve av utomordentlig betydelse för vår folknäring, redan från början i förtroendefullt samarbete med myndigheterna länkades in på rätta banor. Genom inrättandet av statens institut för folkhälsan med dess vitaminlaboratorium har erhållits den praktiska organisationen för genomförandet av en sådan samverkan; med det föreliggande författningsförslaget avses att åstadkomma den därjämte erforderliga formella grunden för regleringen. Det lär kunna förväntas betydande kapitalinvesteringar och omfattande maskinella anläggningar för blivande vitaminiseringsindustrier, varför, om ett statligt ingripande på området framdeles skulle visa sig ofrånkomligt, detsamma då skulle innebära ett betydligt svårare och ömtåligare ingrepp än vad nu är fallet. Av skäl, som jag närmare skall utveckla i nästföljande avsnitt av den allmänna motiveringen, har jag emellertid ansett lämpligt så begränsa författningens tillämpningsområde, att densamma åtminstone i huvudsak tager sikte på vanligen förekommande födoämnen i egentlig mening, vilka genom särskilda åtgärder bibringats ökad vitaminhalt eller en sådan, som de i naturligt tillstånd ej äga.»

Den föreslagna lagstiftningens tillämpningsområde.

I fråga om tillämpningsområdet för en svensk vitaminlagstiftning hava de sakkunniga till en början erinrat om att enligt syftet med det vid statens institut för folkhälsan inrättade vitaminlaboratoriet all offentlig vitaminkontroll borde koncentreras dit. Sådan kontroll kan tänkas bliva påkallad beträffande både läkemedel, livsmedel och fodermedel. Beträffande fodermedel hänvisa de sakkunniga till den kontroll, som kan anordnas med tillämpning av 1938 års lag om handeln med fodermedel. Vad angår läkemedel, givas särskilda föreskrifter i medicinalförfattningarna; de synpunkter, varom här är fråga, böra, framhålla de sakkunniga, vad läkemedlen angår tillgodoses genom nämnda författningar och läkemedlen icke enbart i vad det gäller vitaminkontroll sammankopplas med livsmedlen i en särskild författning härom. Huvudsakligen av dessa skäl hava de sakkunniga begränsat den föreslagna författningen till att *avse endast livsmedel*.

Det spörsmål, som därpå närmast uppställer sig, är frågan om avgränsningen av *begreppet livsmedel*. De sakkunniga förklarade i sitt betänkande, att deras arbete på en enhetlig, utvidgad livsmedelslagstiftning ej fortskridit så långt, att de kunnat taga ställning till frågan, om begreppet livsmedel däri skulle definieras och i så fall hur detta komme att ske. Av detta skäl hava de sakkunniga i föreliggande förslag icke upptagit någon sådan definition.

De sakkunniga återgiva emellertid i detta sammanhang följande definition på livsmedel, som givits av 1916 års livsmedelslagstiftningskommitté i dess förslag till livsmedelsstadga:

Med livsmedel förstås i denna stadga födoämnen och dryckesvaror, varunder inbegripes varje till förtäring av människor avsedd vara, även sådan som är ämnad att användas allenast i egenskap av krydda, konserveringsmedel eller färg. Dock må läkemedel icke hänföras till livsmedel.

En sida av problemet om tillämpningsområdets avgränsning och om bestämningen av begreppet livsmedel förtjänar att särskilt uppmärksammas, nämligen frågan om de s. k. *näringspreparaten*. Därmed avses i detta sammanhang såsom förut nämnts åtskilliga i handeln förekommande varor, vilka äro avsedda att användas som ersättning för födoämnen, särskilt för att komplettera kosten med avseende å vissa särskilda näringsämnen. Dylika preparat reklameras i stor utsträckning under uppgift om vitaminhalt.

De sakkunniga framhålla, att en kontroll uppenbarligen erfordras rörande beskaffenheten av de livligt reklamade näringspreparaten, i synnerhet vitaminhaltiga sådana, även i den mån dessa böra hänföras till läkemedel, och anföra till belysande härav några exempel på annonser om dylika (sid. 39 i betänkandet). Av de skäl, som förut utvecklats, hava de sakkunniga icke ansett lämpligt att föreslå bestämmelser därom i samma författning, vars huvudföremål utgjorde vitaminiserade födoämnen i egentlig mening.

Beträffande innehållet i yttrandena i denna del får utskottet hänvisa till sid. 21—23 i propositionen.

Föredragande departementschefen har i propositionen anfört bland annat:

»I likhet med de sakkunniga finner jag icke erforderligt att vitaminlagstiftningen göres tillämplig å *fodermedel*.

Vad angår tillämpningsområdets bestämmande inom de övriga varugrupper, som komma i fråga — läkemedel och livsmedel — anser jag, såsom förut antytts, lagstiftningen böra i främsta rummet inriktas på vitaminisering av vanliga födoämnen av central betydelse för folknäringen, såsom bröd, margarin, mjölk. Det är uppenbart, att en vitaminförsörjning genom särskilda preparat eller genom popularisering av vissa födoämnen, som hittills icke vunnit allmännare spridning, i betydelse icke kan mäta sig med den, vilken kan åstadkommas genom vitaminisering av elementära födoämnen, som ingå i den dagliga kosten i flertalet hushåll, och vilken sålunda kan vinnas utan omläggning av konsumtionsvanorna samt med ringa kostnadsökning för konsumenterna — under vissa konkurrensförhållanden måhända utan någon kostnadsökning. För att vinna kontroll över nämnda verksamhet av dominerande intresse i detta hänseende är det tillräckligt, att förordningen göres *tillämplig endast på livsmedel, som vitaminiserats med konst*.

Därmed avskiljas från tillämpningsområdet dels läkemedel och dels livsmedel med endast naturlig vitaminhalt. Detta torde innebära, att flertalet näringspreparat falla utanför förordningen, när flera av dessa såsom de sakkunniga framhållit torde få hänföras till läkemedel och andra, på sätt

närmare utvecklas i det följande, icke kunna sägas vara vitaminiserade med konst.

Såväl i sakkunnigbetänkandet som i åtskilliga däröver avgivna yttranden understrykes vikten av en kontroll av de nu livligt omreklamerade näringspreparaten, vilka torde vara mycket uppmärksammade bland allmänheten. Utan tvivel är detta problem förtjänt av beaktande, men en lagstiftning inriktad därpå synes kräva ytterligare överväganden, varvid särskilt bör tagas i betraktande, om icke, såsom i några yttranden ifrågasatts, frågan bör lösas i ett större sammanhang. Sålunda har, på sätt förut framhållits, frågan om näringspreparaten nära samband med läkemedelsproblemet, bestämningen av begreppet läkemedel och lagstiftningen härom. I detta sammanhang förtjänar även upptagas det betydelsefulla önskemålet om en lagstiftning angående all reklam för »fria» läkemedel, sålunda icke endast vad angår vitaminer. Slutligen kan det icke anses uteslutet, att en kontroll kan bli erforderlig även av reklamens utnyttjande av en varas naturliga vitaminhalt. Möjligen kan det bli erforderligt att uppmärksamma även andra biokemiskt betydelsefulla ämnen än vitaminer. Dessa olika problem med beröringspunkter sinsemellan synas böra upptagas i ett sammanhang och kunna tänkas föranleda en gemensam författning eller ett komplex av korresponderande författningar, vilka i högre grad än den här föreslagna skulle lägga tyngdpunkten på reklamkontrollen.

Av dessa skäl föreslår jag för närvarande begränsning av förordningens tillämpningsområde till det nyss sagda — på konstlad väg vitaminiserade livsmedel.»

Utskottet.

Det genom förevarande proposition framlagda författningsförslaget innebär, att framställning och införsel för avsalu av vitaminiserade livsmedel må äga rum allenast efter därtill av kommerskollegium lämnat tillstånd. Den, som utan sådant tillstånd för avsalu inför vitaminiserade livsmedel eller här i landet vitaminiserar livsmedel, skall vara underkastad bestraffning. Sedan tillstånd lämnats, skall den vitaminiserade varans försäljning och reklamen för densamma vara underkastad viss kontroll. Sålunda skall statens institut för folkhälsan minst två gånger årligen låta i allmänna handeln inköpa prov å den saluhållna varan samt därefter undersöka densamma, bland annat med avseende å vitaminhalten. Den i tidningar och tidskrifter förekommande reklamen för vitaminiserade livsmedel skall granskas av kommerskollegium. Om den försålda varan vid undersökningarna befinnes uti något i författningsförslaget angivet hänseende avvika från vad som förutsatts vid tillståndets meddelande eller om reklamen har oriktigt eller missvisande innehåll eller eljest är ägnad att framkalla en felaktig uppfattning om varans genom vitaminiseringen erhållna egenskaper, skall tillståndshavaren anmodas vidtaga rättelse. Sker ändock ej rättelse, kan tillståndet återkallas.

Enligt utskottets mening är det i nuvarande läge ett betydande samhälls-

intresse att vitaminisering samt försäljning av och reklam för vitaminiserade livsmedel underkastas statlig kontroll. Under ett krisläge med därav föranledd knapphet på livsviktiga födoämnen måste för befolkningen uppkomma större svårigheter än eljest att genom födan tillgodose den nödvändiga vitamintillförseln. Med hänsyn härtill ligger det nära till hands att antaga, att vitaminisering av livsmedel under nu rådande krisförhållanden kan komma att vinna ökad utbredning. För närvarande tillverkas och försäljes i Sverige vitaminiserat bröd och margarin ävensom vitaminiserad fettemulsion. Framdeles kan även, såsom redan nu sker i Amerikas förenta stater, vitaminisering av mjölk komma att praktiseras i avsevärd omfattning. Med hänsyn till de svårigheter, som sålunda kunna uppkomma med avseende på livsmedelsförsörjningen och den ökade omfattning av vitaminiseringen, som kan vara att vänta, måste det enligt utskottets mening framstå som betydelsefullt, att erforderlig kontroll över vitaminiserade livsmedel redan nu kommer till stånd. Utskottet förutsätter, att kontrollen kommer att handhas på sådant sätt, att ett förtroendefullt samarbete så långt möjligt kommer att äga rum mellan myndigheterna och företrädarna för den industri, som är sysselsatt med vitaminisering.

Det framlagda lagförslaget avser endast framställning och införsel av vitaminiserade livsmedel. Enligt vad som framgår av förarbetena, bör begreppet livsmedel i det föreliggande förslaget erhålla samma tolkning, som givits åt motsvarande uttryck i det av 1916 års livsmedelslagstiftningskommitté framlagda förslaget till livsmedelsstadga. Med livsmedel skall enligt sistnämnda förslag förstås födoämnen och dryckesvaror, varunder inbegripes varje till förtäring av människor avsedd vara, även sådan som är ägnad att användas allenast i egenskap av krydda, konserveringsmedel eller färg, dock att läkemedel icke må hänföras till livsmedel. I apoteksvarustadgan definieras läkemedel såsom vara, avsedd att vid utvärtes eller invärtes bruk förebygga, lindra eller bota sjukdom eller sjukdomssymptom hos människor eller djur.

För närvarande bedrives i vårt land en omfattande och i många hänseenden överdriven reklam för s. k. näringspreparat. Sådana preparat saluföras ofta under uppgift om vitaminhalt och under framhållande av att de till följd därav äro ägnade att förebygga eller lindra sjukdom eller sjukdomssymptom. Då det framlagda författningsförslaget gjorts tillämpligt allenast å vitaminiserade livsmedel, torde de flesta näringspreparat komma att falla utanför författningens tillämpningsområde, enär dessa preparat, såsom framgår av vad ovan anförts, ofta utbjudas under omständigheter, som medföra att de få anses vara att betrakta som läkemedel.

Det är enligt utskottets mening icke tillfredsställande, att en mångfald näringspreparat även i fortsättningen komma att kunna saluföras under framhållande av preparatens vitaminhalt utan att vare sig vitaminiseringens styrka eller den för preparaten bedrivna reklamen är underkastad kontroll från myndigheternas sida. Ju mera kännedomen om vitaminernas betydelse

sprides bland allmänheten, desto större komma säkerligen olägenheterna att bliva av en överdriven och missledande reklam beträffande sådana varor. Dessa olägenheter kunna lätt bliva mera framträdande, om en skärpning skulle inträda i försörjningsläget beträffande livsmedel med därav följande svårigheter att genom födan erhålla en tillfredsställande vitamintillförsel. Utskottet förutsätter, att frågan om åstadkommande av en lämplig kontroll av vitaminiserade näringspreparat och av reklamen för sådana varor, kommer att ägnas fortsatt uppmärksamhet från statsmakternas sida.

Utskottet har vid sin granskning av det framlagda författningsförslaget icke funnit anledning till erinran mot detsamma. Utskottet vill emellertid framhålla angelägenheten av att den föreslagna stickprovskontrollen genom inköp i allmänna handeln och undersökning av prov å vitaminiserade livsmedel, då anledning därtill föreligger, verkställas oftare än två gånger årligen.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen.

Stockholm den 6 maj 1941.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman*, *Linder**, *Tamm*, *Löfvander*, *Linnér*, *Roos*, *Olof Carlsson* och *Söderkvist*;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herr *Hage*, fröken *Andersson*, herrar *Hallågård* och *Pettersson* i Hällbacken*, fru *Johansson* och fröken *Rosén*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Linnér*, som anförde:

Den föreslagna lagstiftningen lämnar å sido näringspreparaten, vilka dock torde utgöra den farligaste gruppen av vitaminiserade varor. Dess bestämmelser mot reklam synas icke vara effektiva. På grund av dessa väsentliga brister hemställas, att riksdagen måtte

a) avslå Kungl. Maj:ts proposition

b) hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utarbetande av nytt förslag, innefattande jämväl bestämmelser angående vitaminiserade näringspreparat samt mera verksamt skydd mot skadlig reklam för vitaminiserade varor.
